

FRANCISCO SEVILLANO CALERO: *Propaganda y medios de comunicación en el franquismo (1936-1951)*, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 1998.

Tot i la interessant munió d'estudis sobre el franquisme («des de dins» i «des de fora»), encara ens manquen recerques que analitzin les relacions —sempre polièdriques— entre l'Estat i la societat a través de la dialèctica violència/consens. La funció destructiva/legitimadora fou essencial per a la implantació del «nou» Estat i aconseguir, així, la despoliütització de la consciència social. En definitiva, l'univers repressiu fou tan ampli que inclou també la manipulació ideològica a través d'uns aparells com, per exemple, els mitjans de comunicació. Aquest llibre pretén omplir en bona mesura aquest espai i per això se centra en el primer franquisme, per ser el període més intens ideològicament i, per tant, el més interessant o suggerent d'historiar.

Estructurat en tres capítols, en el primer s'ofereix un estat de la qüestió sobre la naturalesa del franquisme, tot fent un repàs historiogràfic a partir de les diverses i ja conegudes conceptualitzacions que se n'han fet. En aquest sentit, l'autor reclama —deixant de banda interpretacions parcials que obliden els orígens del règim, la seva significació social i la seva evolució— la història comparada per tal d'enquadrar el franquisme en el context de profunda crisi que determina la ruptura dels estats liberals a l'Europa d'entreguerres. Insisteix, però, que no s'ha d'estendre de manera mimètica el concepte de feixisme a totes les dictadures de dretes d'aleshores, ja que s'ha de valorar tant els seus condicionaments socials com les seves formes polítiques i ideològiques. El fet que l'Estat espanyol no patí directament les conseqüències de la I Guerra Mundial i que el franquisme s'imposà a partir d'una llarga guerra civil que marcà tot el període posterior són, per a l'autor, peculiaritats determinants que el diferencien respecte a Itàlia i Alemanya. Per a Sevillano, doncs, la dictadura franquista *fue el resultado de una «reacción conservadora» ante las expectativas que, tras la quiebra del Estado liberal de la Restauración, suponía la proclamación de la II República para la modernización social y política del país, alterando profundamente las bases tradicionales del poder (...)*, en la qual, però, els feixistes no tingueren un paper de primera línia.

En el segon capítol es presenta una visió comparada de la socialització política de la dictadura franquista en el context dels feixismes d'entreguerres, emfasitzant la funció de la propaganda i els mitjans de comunicació en relació a la resta d'estratègies d'adoctrinament. La propaganda, vinculada amb la violència, és observada com una eina fonamental per analitzar la naturalesa i evolució del règim franquista, ja que actua com a corretja de transmissió entre l'Estat i la societat, per la qual cosa la funció socialitzadora —entesa com un procés reduït a la interiorització homogènia d'actituds, normes i comportaments— contribueix decisivament a la legitimació dels règims dictatorials i al control polític de la societat.

És d'agrair aquesta voluntat d'oferir una història comparada, amb una contextualització general de l'estudi que, en ocasions, es troba a faltar en bona part dels valuosos estudis que s'han fet centrats en la història local. Tanmateix, si bé aquesta història comparada té el perill de caure en excessives globalitzacions, l'autor ho supera amb escriure amb una acurada selecció de fonts i documentació que «construeix» mitjançant una precisa definició del seu objecte d'estudi. Això permet introduir-nos còmodament en el tercer capítol, possiblement el que té un pes més específic en el conjunt de l'obra. S'hi analitza els efectes socials dels mitjans de comunicació —especialment premsa i ràdio— sobre el conjunt de la societat espanyola. Amb l'objectiu d'analitzar la seva influència en funció dels nivells econòmic i d'instrucció de la població, ens fa un repàs exhaustiu sobre l'evolució que experimentà la premsa segons els canvis essencialment socio-

lògics, sense menystenir els ideològics. Així, l'autor estableix una interrelació entre «zonificació» i temporalitat pel que fa a la importància dels diferents mitjans de comunicació social. La ràdio en fou, molt per sobre dels diaris, el principal mitjà, fonamentalment en les zones menys urbanitzades i desenvolupades del país, un lloc preeminent que passà a ocupar la televisió a partir dels anys 70. En aquest sentit, hi trobem a faltar una major atenció al cinema, ja que, d'acord amb la massiva afluència a aquest espai d'esbarjo, fou utilitzat sistemàticament pels diferents organismes del Movimiento per tal d'emetre les consignes i els missatges propagandístics corresponents, tot i que en aquest cas som conscients que és força difícil mesurar-ne mecànicament els efectes que pogué tenir sobre la població. No obstant això, l'abast social dels pretesos objectius adoctrinadors, i malgrat la xarxa tentacular establerta, fou escàs, una circumstància en què foren determinants els baixos nivells de desenvolupament social i cultural i la falta de llibertat i pluralitat informativa (en què tan important és el que es diu com el que no es diu i per què), cosa que inspirava desconfiança vers uns mitjans de comunicació concebuts i també percebuts com els aparadors i els transmissors ideològics de l'Estat franquista. Alhora, a través d'aquesta recerca s'estableix una sèrie de conclusions entorn de la qüestió del consens sota el franquisme, el punt d'inflexió de la qual se situa a finals dels anys 50 amb la coneguda ruptura generacional. El fet que una nova generació, que no ha viscut la guerra civil, s'incorpori de manera activa en les diverses parcel·les que formen part de l'edat adulta és un indicador excel·lent per valorar ajustadament els límits de la socialització política del franquisme. I en aquest sentit, l'autor incideix en la passivitat política de la majoria de la població, acompanyada de la creixent contestació d'una heterogènia minoria, sense oblidar la desil·lusió i desorientació d'alguns sectors falangistes.

L'objectiu del llibre, en definitiva, és veure la repercussió social de la propaganda i els mitjans de comunicació alhora que analitza la socialització i el consens del règim, una qüestió íntimament relacionada amb la naturalesa de la dictadura franquista en el context de la profunda crisi cultural, social i política que va determinar l'enfonsament dels estats liberals en l'Europa d'entreguerres.

Antonieta Jarne Mòdol

Pere Ysàs (coord.), Ramon ALÓS, Sixte GARGANTÉ, Javier T. HURTADO, Pere JÓDAR, Jacint JORDANA, Olga LÓPEZ, Lluís MIRÓ i Francisco MORENTE, *Treball, treballadors i sindicalisme en l'administració pública a Catalunya (1939-1996)*, Columna-CONC, Barcelona, 1998, 314 pp.

Ens trobem davant d'una publicació que omple una important llacuna en el coneixement del nostre passat més recent, això és, la situació dels treballadors de l'administració pública i la seua mobilització des de l'acabament de la guerra civil fins a l'actualitat a Catalunya. Ja hi ha nombrosos estudis sobre la classe obrera entre els quals destaquen els del coordinador d'aquesta obra, Pere Ysàs, especialista en el moviment en el sector privat obrer i les actituds socials durant la dictadura franquista —amb obres, entre d'altres, sobre Comissions Obreres a Catalunya o la recent *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, en col·laboració amb Carme Molinero.

Tanmateix, s'havia descurat l'anàlisi dels treballadors públics, a pesar de la creixent implantació, irregular i no sense mancances, de l'Estat del benestar a Espanya i Catalunya.